

Xulosa qilib aytganda, kovrak urug‘larning unuvchanligini yuqori emasligi, ko‘chatlarning yillar davomida saqlanib qolish ko‘rsatkichlari kamayib borishi, smola ajralishi uchun 5 yil muddat talab etilishi plantatsiyalar tashkil etishdagi muammolardan hisoblanadi. *In vitro* sharoitida o‘stirish va bioo‘g‘itlardan foydalanish ekin maydonlaridan samarali foydalanishga, o‘simlik unumdorligini oshirishga, smola ajralishi unumdorligini yuqori bo‘lishiga hamda mahsulotni olish uchun talab qilinadigan vaqt va mablag‘larning tejab qolinishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Avalboyev O.N. “G‘arbiy Pomir – Oloy tizmasi *Ferula* L. turlarining bioekologiyasi va ulardan oqilona foydalanish usullarini takomillashtirish” 03.00.05. Biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Samarqand – 2022;
2. Xalquziyeva M.A. “Smola saqlovchi *Ferula tadshikorum* Pimenov va *Ferula foetida* (Bunge) Regel larning biomorfologik xususiyatlari va ulardan O‘zbekistonda plantatsiyalar tashkil etish istiqbollari” 03.00.05. Biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Guliston- 2022;
3. Qurbonov I.Sh. Ergashev A. M. O‘simliklarni klonli mikroko‘paytirish usullari va uni qishloq xo‘jaligiga tadbiiq qilish *НамДУ илмий ахборотномаси - Научный вестник НамГУ 2019 йил 4-сон*;
4. Raxmonkulov U., O.N. Avalboev.O‘zbekiston kovraklari (Biologiyasi, resurslari va ulardan oqilona foydalanish). - T., 2016.128 – bet;
5. <https://russian.alibaba.com/product-detail/Galbanum-Essential-Oil-anufacturer-INDIA-50038938879.html>;
6. <https://www.kavrak.live/>;
7. LIU Yonghong, GUO Jianwei, LI Li, Mipeshwaree D ASEM, ZHANG Yongguang, Osama A MOHAMAD, Nimaichand SALAM, LI Wenjun. Endophytic bacteria associated with endangered plant *Ferula sinkiangensis* K. M. Shen in an arid land: diversity and plant growth-promoting traits;
8. BIOFERTILIZERS towards sustainable agricultural development 2015-1-BG01-KA202-014258.

JIZZAX VILOYATIDA TARQALGAN DORIVOR O‘SIMLIKLAR

Nurullayeva Nozila Gayratovna,

O‘ralov Abdumannon Iskandarovich

O‘zMU Jizzax filiali KFU Farmatsiya yo‘nalishi talabasi

O‘zMU Jizzax filiali Fakultetlararo kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jizzax viloyati hududida tarqalgan dorivor o‘simliklar. Ularning tarkibi va dorivorlik xususiyati, inson uchun foydaliligi va xalq tabobatida qo‘llanilishi haqida ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Zomin, Baxmal, Forish tumanlaridagi dorivor o‘simliklar, zirk o‘simligi, dorivor limono‘t, katta zubtutum.

Hozirgi kunda Respublikamizda ro‘yxatda o‘tgan va biokimyoviy tarkibi o‘rganilgan 600 turga yaqin yovvoyi holda o‘sadigan dorivor o‘simliklar mavjuddir. Ularning aksariyati tog‘ o‘rmonlarida tarqalgan. Ushbu dorivor o‘simliklarning 230 turining xom-ashyosi farmatsevtika sanoati ehtiyojlari uchun tayyorlanadi, ko‘pchiligi madaniylashtirilgan holda yetishtiriladi va ularning xom-ashyosi asosida 254 xilga yaqin dorivor preparatlar tayyorlanadi [1,2,3].

Jizzax viloyatida asosan 3 tuman: Zomin, Baxmal, Forish tumanlari dorivor o'simliklar manbai hisoblanadi. Jizzax viloyatida o'sadigan va zaxirasi aniqlangan dorivor o'simliklar quyidagilar: tog'rayhon(, qizilpoycha, sariq choy(*Hypericum perforatum*), qizil zirk (*Berberius vulgaris*), dorivor limono't (*Melissa officinalis*), katta zubtutum (*Plantago*) va boshqalar.

Zirk (*Berberius vulgaris* L) qora-qand –zirkdoshlar oilasiga mansub butalar turkumi. Barglari qalin, qisqa bandli, ketma-ket joylashgan. Guli sariq, qo'sh gulqo'rg'onli, shingilga to'plangan; mevasi rezavor. 194 turi bor. 45 turi iqlimlashtirilgan. Zirk bargi tarkibida berberin, oksikontin, berbamin va boshqa alkaloidlar bor. Tabobatda jigar xastaliklarini davolashda, isitmani pasaytiruvchi, ich ketishni to'xtatuvchi va yurakni mustahkamlovchi vosita sifatida qo'llaniladi. [3,4]

Mevasi – past oziqa qiymatiga ega bo'lgan parhez maxsuloti. Uning 100 gida 29 kkal quvvat bor. Mevasi takibida karatinoidlar (ksantofil, lyutein, auroksantin, flavoksantin kapsantin), uglevodlar, xushbo'y hamda pektin moddalari, organik kislotalar, makro va mikroelementlar, E va S vitaminlari va beta-karotin moddalari bor.

Mevasining sharbati issiqni tushirish, mikroblarni o'ldirish, qon ketishini to'xtatish xususiyatlariga ega. Uni iste'mol qilish va shuningdek organizmni tozalash, toksinlarni chiqarib yuborish, qarish jarayonlarini sekinlashtirish maqsadkarida ham tavsiya etiladi. Jigar xastaliklarida, revmatizm, peshob yo'llari va buyrak shamollashlaridan forig' bo'lish maqsadida yangi pishgan zirk mevasini taomga qo'shib iste'mol qilish lozim bo'ladi.

Zirkda o't haydash xususiyatiga ega bo'lgan berberin alkaloidi bor. Bu modda shuningdek, ichkilik ichish va kashandalikdan qutilish yo'lga kirgan kishilarga ham yordam beradi. Dorixonalarda berberin nomli dori sotiladi, uni zirkdan ajratib olinadigan moddadan tayyorlanadi. Bu dori o't qopida paydo bo'lgan tosh va xoletsistitni davolashda qo'llaniladi.

Katta zubtutum (*Plantaginis Majoris*) – Zubtutumdoshlar oilasiga mansub. Katta zubtutum barglari polisaxaridlar rinantin va aukibin glikozidi, limon kislotasi, karotin, C vitamin, oshlovchi moddalar saqlaydi. Balg'am ko'chiruvchi, yalliglanishga qarshi va burishtiruvchi tasir ko'rsatadi. Yo'tal bilan kechuvchi yuqori nafas yo'llarining kasalliklari, me'da ichak yo'llarining kasalliklarini davolashda, ishtaxani pasayishida qo'llaniladi.

Xulosa o'rinda shuni takidlash joyizki Jizzax viloyatida tarqalgan dorivor o'simliklar tog'rayhon(, qizilpoycha, sariq choy(*Hypericum perforatum*), qizil zirk (*Berberius vulgaris*), dorivor limono't (*Melissa officinalis*), katta zubtutum (*Plantago*) kabi dorivor o'simliklarni yetishtirish, ularni plantatsiyasini yaratish, muhofaza qilish, farmasevtika sanoatiga tatbiq etish muhim amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. М.Д. Тургунов, В.П. Печеницын, Н.Ю. Бешко, Д.А. Абдуллаев, Уралов А.И. Биологические особенности редких видов семейства Iridaceae Juss. флоры Узбекистана в условиях ex situ Acta Biologica Sibirica, 2019, 5(2), P.17-22.
2. Ibragimov A.Yu. Shifobaxsh ne'matlar. – Toshkent: Navro'z nashriyoti, 2016.
3. To'xtayev B.Yo., Mahkamov T.X., To'laganov A.A. Dorivor va ozuqabop o'simliklar plantasiyalarini tashkil etish va xom-ashyosini tayyorlash bo'yicha yo'riqnom. – Toshkent, 2015.
4. Хожиматов Қ., Оллоёров М. Ўзбекистоннинг шифобахш ўсимликлари ва уларни муҳофаза этиш. – Т.: Фан нашриёти, 1988.

DORIVOR LIMONO'T – MELISSA OFFICINALIS L.NING DORIVORLIK XUSUSIYATI

Xayrullayeva Odina Sayfiddin qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

“Biotexnologiya” yo'nalishi talabasi

O'ralov Abdumannon Iskandarovich